

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-63-96>

УДК 338.439

АНАЛІЗ РИНКУ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ У ВОЄННИЙ ПЕРІОД

ANALYSIS OF THE FOOD INDUSTRY MARKET DURING THE WAR PERIOD

Шостак Людмила Василівна

кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри,
Волинський національний університет імені Лесі Українки
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8786-9582>

Бегун Світлана Іванівна

кандидат економічних наук, доцент кафедри,
Волинський національний університет імені Лесі Українки
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1689-4048>

Ульяницький Андрій Олександрович

аспірант,
Волинський національний університет імені Лесі Українки
ORCID: <https://orcid.org/0009-0003-0834-480>

Begun Svitlana, Shostak Liudmyla, Ulyanytsky Andrii
Lesya Ukrainka Volyn National University

Дана стаття присвячена дослідженню стану та тенденцій розвитку вітчизняного ринку харчової промисловості, що функціонує у воєнний період. Авторами окреслено специфіку функціонування ринку харчової промисловості України в сучасних військових реаліях, а також пошук шляхів для її вдосконалення та розвитку. Важливим аспектом є виявлення як позитивних, так і негативних чинників, що впливають на галузь в умовах війни. Україна має значний агропродовольчий потенціал, який дозволяє забезпечити споживчий попит на власні харчові продукти. Проте, для повного розкриття цього потенціалу необхідні відповідні правові та інституційні платформи, яких наразі бракує. Авторами окреслено основні проблеми розвитку харчової промисловості, такі як пошкодження логістичної інфраструктури, оскільки військові дії призвели до руйнування транспортних мереж, що ускладнює доставку сировини та готової продукції. Особливо сильно постраждали підприємства на півдні та сході країни, що спричинило втрати виробничих потужностей. Велика кількість кваліфікованих працівників виїхала за кордон, що створило дефіцит робочої сили в галузі. На основі проблем розвитку галузі авторами було запропоновано шляхи її удосконалення, через відновлення логістичної інфраструктури, реконструкції зруйнованих підприємств та залученням і мотивуванням робочої сили в Україні.

Ключові слова: аналіз, ринок, статистичні методи, ринок харчової промисловості, харчові товари.

This article is devoted to the study of the state and development trends of the domestic food industry market, which functions during the war period. The authors outline the specifics of the functioning of the Ukrainian food industry market in modern military realities, as well as the search for ways to improve and develop it. An important aspect is the identification of both positive and negative factors affecting the industry in the conditions of war. Ukraine has significant agro-food potential, which allows to ensure consumer demand for its own food products. However, the full disclosure of this potential requires appropriate legal and institutional platforms, which are currently lacking. The authors outline the main problems of the development of the food industry, such as the damage to the logistics infrastructure, as military actions have led to the destruction of transport networks, which complicates the delivery of raw materials and finished products. Enterprises in the south and east of the country were particularly badly affected, which caused the loss of production capacity. A large number of skilled workers have gone abroad, creating a labor shortage in the industry. Based on the problems of the development of the industry, the authors proposed ways to improve it, through the restoration of the logistics infrastructure, the reconstruction of destroyed enterprises, and the involvement and motivation of the workforce in Ukraine. The restoration and modernization of transport networks is critical for ensuring stable supply and export of products. State programs and international assistance are needed to restore destroyed production facilities. Programs to support and reintegrate workers returning from abroad, as

well as improving working conditions and pay to attract new workers. The state should consider the food industry as one of the flagships of economic prosperity. It is necessary to solve tasks regarding: 1. Support of Ukrainian manufacturers in the industrial markets of other countries: This may include marketing support, promotion of access to new markets and participation in international exhibitions. 2. Recovery of the industry in the post-war period: Clear government programs are needed for the recovery and development of the food industry, including financing, legislative support and international cooperation. The Ukrainian food industry has significant potential for ensuring domestic demand and developing exports. However, for its implementation, it is necessary to solve the problems related to the infrastructure, the restoration of production and the involvement of the workforce. The state plays a key role in supporting the industry, which can become a flagship of Ukraine's economic recovery in the post-war period.

Key words: analysis, market, statistical methods, food industry market, food products.

Постановка проблеми. Повномасштабна війна, розв'язана РФ проти України, спричинила значну кризу в промисловості. Така ситуація найбільш прослідковується через труднощі із логістикою, тобто блокування транспортних шляхів, руйнування мостів, доріг і залізниць утруднює транспортування сировини та готової продукції. Додається порушення морських і авіаційних перевезень особливо впливає на експортоорієнтовані галузі, такі як агропромисловий комплекс і гірничо-металургійний комплекс. Значною є втрата контролю над окремими регіонами країни ускладнює внутрішні логістичні операції.

Значно погіршилась і безпекова ситуація. Наприклад, постійні обстріли окупантами цивільної і виробничої інфраструктури призвели до значних руйнувань підприємств та інших виробничих об'єктів, загроза для життя працівників змушувала підприємства зупинити або зменшувати обсяги виробництва. Разом з тим постійне руйнування енергетичної інфраструктури ускладнює нормальне функціонування підприємств.

Економічна нестабільність призвела до зниження платоспроможності як підприємств, так і населення. Втрата частини ринків збуту та зменшення експортних надходжень негативно вплинули на фінансову стабільність компаній. Підвищення витрат на безпеку та відновлення інфраструктури відволікає ресурси від інвестицій у виробництво та розвиток.

Отже, в ситуації, що склалась дослідження ситуації на ринку харчової промисловості у воєнний період є актуальним та своєчасним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значна кількість досліджень, що стосувалась стану, тенденцій та перспектив розвитку харчової промисловості була зосереджена до 2022 року. Було представлено аналітичні дослідження окремих підгалузей харчової промисловості України, порівняння тенденцій розвитку з аналогічними зарубіжними. Проте, станом на даний час через неможли-

вість здійснення статистичних досліджень на окупованих територіях, постійних руйнувань інфраструктури, навіть незважаючи на прискорення цифровізації вітчизняної економіки, аналітичні дослідження практично унеможливилися.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Досить багато теоретичних та прикладних досліджень присвячені аналізу конкретних ринків та галузей національної економіки. На основі отриманих результатів автори надавали прогнози розвитку та перспективи, проте в умовах воєнних дій досить багато критеріїв практично стало неможливим дослідити та проаналізувати. Авторами проведено аналіз ринку харчової промисловості та зроблено акцент на особливостях її функціонування саме у воєнний період.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Основним завданням даного дослідження є аналіз та оцінка рівня функціонування ринку харчової промисловості в умовах, що ускладнюються воєнними діями на території нашої держави.

Виклад основного матеріалу дослідження. У перші місяці війни понад 40% підприємств припинили свою діяльність, що призвело до масових звільнень і втрати джерел доходу для тисяч людей. Загалом, через вторгнення Росії, Україна втратила від 5 до 7 мільйонів робочих місць. Економічна активність значно знизилася, що призвело до скорочення ВВП і зростання рівня безробіття. Значні збитки зазнали ключові галузі промисловості, що вимагатиме тривалого відновлення та інвестицій. Саме в таких критичних умовах функціонує наша економіка з 24 лютого 2022 року і по даний час.

Досить неоднорідна ситуація спостерігається у харчовій промисловості, оскільки все залежить від локації знаходження підприємства.

Так, західно-центральні області показують приріст активності в цій галузі. Через брак

сировини – овочів і фруктів, які традиційно постачалися з півдня України, деякі виробники вдало переорієнтувалися. До прикладу, один із сокопереробних заводів Рівненщини переобладнав свою лінію під випуск м'ясної консервованої продукції, що йде, у тому числі, і на потреби армії. Натомість в прифронтових зонах підприємства змушені призупиняти виробництво. Виробництво соняшникової олії становить 30–40% від довоєнного рівня через проблеми з експортом. Почала відновлюватися і м'ясопереробна галузь. Окремі виробники курятини повернулися до довоєнних обсягів [1].

Через воєнний конфлікт з росією відбувається зростання цін на харчові товари, особливо на м'ясо та м'ясопродукти, створює додаткові труднощі для громадян, зменшуючи їхню доступність до необхідних продуктів. Скорочення кількості підприємств у м'ясопереробній галузі та проблеми з електропостачанням внаслідок бойових дій є серйозними викликами для сільськогосподарського сектору та промисловості в цілому. Ці проблеми можуть призвести до обмеження обсягів виробництва, що в свою чергу впливає на подальше здорожчання та невпевненість на ринку.

Скорочення власного виробництва, здорожчання імпортованих поставок через знецінення гривні, ріст цін на логістику, а згодом перебої з електрикою неминуче відобразились на вартості м'яса та м'ясних продуктів для споживачів [2].

Динаміка сезонності на ринку харчової промисловості є важливим аспектом, який може бути пов'язаний з різними факторами, такими як споживчий попит, кліматичні умови та традиції споживання. Давайте розглянемо деякі можливі причини сезонної динаміки на цьому ринку:

1. Попит споживачів: у зимовий період споживачі можуть більше схилитись до теплих страв та більш калорійних продуктів, щоб забезпечити себе енергією в умовах низьких температур. Проте, у весняно-літній, коли температура піднімається, споживачі вибирають легші та менш калорійні продукти, такі як свіжа риба, овочі та фрукти. У цей час попит на ковбасні вироби може зменшуватись на користь свіжих та здорових альтернатив;

2. Святкові періоди – під час свят, зокрема перед Різдвом та Новим роком, може збільшуватись попит на ковбасні вироби через традиції їх споживання. Багато родин включають ковбасні вироби до святкових столів, що при-

зводить до значного збільшення продажів у цей період;

3. Кліматичні умови – зміни в кліматичних умовах, такі як приємніші температури, можуть впливати на споживчий попит. Люди частіше проводять час на природі, організовують пікніки та барбекю, що може збільшувати попит на ковбасні вироби;

4. Сільськогосподарська сезонність – збільшення виробництва весною може бути пов'язане з наявністю свіжої та доступної сировини внаслідок весняної відгодівлі аграрних тварин. Свіжа сировина сприяє виробництву якісних ковбасних виробів, що може підвищити їхню привабливість для споживачів.

Сезонні коливання можуть впливати на стратегії виробників, включаючи планування виробництва, рекламні кампанії та управління запасами. Важливо для виробників ефективно реагувати на ці коливання, щоб задовольнити змінні потреби споживачів та максимізувати ефективність виробництва в різних сезонах.

Споживання м'яса в Україні в умовах повномасштабного російського вторгнення залишилося на зіставному з довоєнними показниками рівні 52 кг м'яса на людину на рік, проте спостерігається переорієнтація попиту на дешевші його види. Крім того, з початком війни в Україні вперше з'явилось позитивне експортне сальдо торгівлі м'ясними продуктами, тобто в грошах експортовано продукцію на більшу вартість, ніж імпортовано [3].

Поява веганських ковбас на ринку харчової промисловості відзначається як важлива та цікава тенденція. Цей розвиток свідчить про зростання попиту на альтернативні продукти рослинного походження, зумовлене як здоров'ям, так і етичними міркуваннями споживачів.

Переорієнтація продажів у формат онлайн є логічною відповіддю на зміни в споживчих поведінках та обставинах, таких як карантин та зростання популярності онлайн-шопінгу. Ця тенденція має декілька важливих аспектів:

1) по-перше – це безпека та зручність. В умовах пандемії COVID-19 та воєнного стану безпека та зручність стали ключовими аспектами для споживачів. Замовлення ковбас та інших продуктів онлайн дозволяє уникати походів у магазини та забезпечує безпечну доставку до дверей. Онлайн-шопінг мінімізує фізичні контакти, що важливо для зменшення ризику зараження;

2) по-друге – зростання попиту на доставку, що є індикатором змін у споживчих

уподобаннях. Це вигідна опція для людей, які не мають можливості часто виходити з дому, наприклад, літніх людей або людей з обмеженими можливостями. Доставка дозволяє отримати продукти безпосередньо до дому, що зручно для багатьох споживачів;

3) по-третє – розвиток Інтернет-торгівлі. Перехід до онлайн-продажів дозволяє підприємствам пристосовуватися до змін у споживчих прагненнях. Розробка зручних інтернет-сайтів та мобільних додатків полегшує процес замовлення для клієнтів. Використання сучасних технологій, таких як інтерактивні платформи для замовлень та оплати, допомагає підвищити ефективність процесу продажів;

4) по-четверте – розширення можливостей маркетингу, оскільки онлайн-продажі відкривають можливості для ефективного маркетингу та просування продукції. Рекламні кампанії, програми лояльності та знижки можуть бути легко інтегровані в інтернет-торгівлю. Інтернет-торгівля дозволяє зібрати цінні дані про поведінку клієнтів, що може використовуватися для покращення маркетингових стратегій.

Переорієнтація продажів у формат онлайн є важливим кроком для адаптації до сучасних реалій та зміни в споживчих поведінках. Безпека та зручність для споживачів, зростання попиту на доставку, розвиток інтернет-торгівлі, можливості ефективного маркетингу та розширення клієнтської бази через глобальний доступ є ключовими аспектами цієї тенденції. Підприємства, які здатні швидко адаптуватися до нових умов та ефективно використовувати можливості онлайн-продажів, мають значні переваги в конкурентному середовищі та можуть забезпечити сталий розвиток у майбутньому.

Військова агресія призвела до нестабільності, що в свою чергу негативно вплинуло на інвестиційний клімат. Інвестори утримуються від вкладання коштів у вітчизняний бізнес, оскільки Україна – це країна із високим ступенем ризику. Відповідно наслідком є погіршення економічної ситуації для підприємницької діяльності. Зміна уряду призводить до змін у законодавстві та економічних стратегіях. Підприємства повинні адаптуватися до нових умов, враховуючи можливі зміни в податковій політиці, регулюючому середовищі та інших аспектах. Позиція державних органів влади стосовно бізнесу може визначати рівень підтримки та умов для його розвитку. Стабільні та підтримуючі умови можуть

стимулювати підприємництво. Підприємства можуть бути вимушені адаптуватися до змін у швидкому темпі, щоб уникнути можливих втрат.

Для виробників м'ясних продуктів досить важливо слідкувати за політичною ситуацією, адекватно реагувати на зміни та ефективно взаємодіяти з державними структурами для забезпечення сприятливих умов для їхньої діяльності. Розуміння та аналіз політичних факторів допомагає підприємствам пристосовуватися до змін в суспільному.

Повномасштабна воєнна агресія Росії проти України підкреслила слабкі місця української економіки. Впродовж останніх років українська переробка або зменшувала виробництво промислової продукції, або ж демонструвала зростання «в межах статистичної похибки». В результаті через війну очікується падіння промисловості на 42,6% при зменшенні ВВП на 31% [4].

Стан харчової промисловості у період війни можна, на нашу думку, можна охарактеризувати за трьома критеріями – виклики, стійкість та перспективи.

Щодо викликів, то для харчової промисловості вони є досить значними. Війна спричинила серйозні перебої в логістичних ланцюгах, що ускладнює доставку сировини та готової продукції. Це впливає на ефективність виробничих процесів та здатність підприємств виконувати замовлення. Блокування морських шляхів значно ускладнило експорт продукції, що є критичним для українських виробників, орієнтованих на зовнішні ринки. В окремих регіонах України виробничі потужності зазнали руйнувань, що спричинило значні втрати для підприємств харчової промисловості.

Незважаючи на значні проблеми, харчова галузь, одна з небагатьох, яка характеризується відносною стійкістю. Харчова промисловість забезпечує базові потреби населення в продуктах харчування, що є повсякденним попитом як у країні, так і за її межами. Це робить галузь менш вразливою до економічних та політичних потрясінь порівняно з іншими секторами. Незважаючи на труднощі з експортом, попит на продукти харчування залишається стабільним. Українські виробники продовжують знаходити можливості для збуту продукції на внутрішньому ринку та шукають нові експортні маршрути. Багато підприємств харчової промисловості активно впроваджують інновації та адаптуються до нових умов, розви-

ваючи нові продукти, перехід на альтернативні сировини та впровадження сучасних технологій.

Варто відмітити, що у 2023 році виробництво у харчовій промисловості зросло на 15%, у тому числі завдяки високому врожаю олійних культур, який забезпечив зростання переробки у відповідній галузі на 26%. Виробництво цукру зросло на 36% [6].

Попри значні промислові втрати, як у майновому, так і ресурсному значенні перспективи розвитку підприємств харчової промисловості залишаються одними з найкращих. Відновлення пошкоджених виробничих потужностей та модернізація підприємств може стати основою для подальшого прискореного розвитку галузі. Це включає як реконструкцію фізичних споруд, так і оновлення технологічного обладнання. Пошук нових ринків збуту, особливо в країнах, які готові підтримувати українських виробників, може сприяти зростанню експорту та збільшенню валютних надходжень. Збільшення попиту на внутрішньому ринку через підвищення купівельної спроможності населення та популяризацію вітчизняної про-

дукції може стати ключовим фактором стабільності для харчової промисловості.

Висновки. Повномасштабне вторгнення росії завдало значної шкоди українській промисловості, спричинивши кризу, яка характеризується руйнуванням інфраструктури, логістичними проблемами та фінансовими труднощами. Відновлення економіки потребуватиме значних зусиль, координації та підтримки з боку міжнародних партнерів.

Незважаючи на важку економічну ситуацію, проблеми з постачанням та логістикою харчова промисловість України демонструє відносну стійкість у складних умовах війни. Незважаючи на серйозні виклики, такі як поламані ланцюги постачання, заблоковані морські шляхи експорту та пошкоджені виробничі потужності, галузь залишається життєздатною завдяки своїй здатності задовольняти базові потреби населення. Інновації, адаптація до нових умов, пошук нових ринків збуту та розвиток внутрішнього ринку є ключовими аспектами, що сприяють стабільності та перспективам розвитку української харчової промисловості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Огляд впливу війни на промисловість України та прогноз перспектив в економіці. URL: <https://uspp.ua/news/actual/2018/ohliad-vplyvu-viiny-na-promyslovist-ukrainy-ta-prohnoz-perspektyv-v-ekonomitsi>
2. М'ясна лавка: що відбувається з цінами на м'ясо та чого очікувати далі. URL: <https://www.unian.ua/economics/agro/cina-na-m-yaso-v-ukrajini-chi-chekati-na-zdorozhchannya-u-2023-roci-i-chomu-12131712.html>
3. Споживання м'яса в Україні залишилося на довоєнному рівні – Мінагрополітики. URL: <https://interfax.com.ua/news/economic/859038.html>
4. Галузі, що забезпечують життєдіяльність, відновлюються краще. URL: <https://zn.ua/ukr/promyshliennost/jak-ukrajinska-promyslovist-dolaje-vojenni-vikliki.html>
5. Харчова галузь найкраще зберігає свій потенціал і годує не лише громадян, а й економіку країни під час війни. URL: <https://uadairy.com/harchova-galuz-najkrashhe-zberigaye-svij-potenczial-i-goduye-ne-lyshe-gromadyan-a-j-ekonomiku-krayiny-pid-chas-vijny/>
6. Зростання у промисловості України 2023 року досягло 5,9% після падіння на 44% у попередньому. URL: <https://forbes.ua/news/zrostannya-v-promyslovosti-2023-roku-sklalo-59-pislya-padinnya-na-44-04042024-20306>
7. Шостак Л. В., Слободянюк О. В. Перспективи розвитку вітчизняного бізнесу за умов цифровізації. *Причорноморські економічні студії*. 2021. Випуск 70. С. 104–109.

REFERENCES:

1. Ohliad vplyvu viiny na promyslovist Ukrainy ta prohnoz perspektyv v ekonomitsi [An overview of the impact of the war on the industry of Ukraine and a forecast of prospects in the economy]. Available at: <https://uspp.ua/news/actual/2018/ohliad-vplyvu-viiny-na-promyslovist-ukrainy-ta-prohnoz-perspektyv-v-ekonomitsi>
2. Miasna lavka: shcho vidbuvaetsia z tsinamy na miaso ta choho ochikuvaty dali [Butcher's shop: what's happening with meat prices and what to expect next]. Available at: <https://www.unian.ua/economics/agro/cina-na-m-yaso-v-ukrajini-chi-chekati-na-zdorozhchannya-u-2023-roci-i-chomu-12131712.html>
3. Spozhyvannia miasa v Ukraini zalyshylosia na dovoiennomu rivni – Minahropolityky [Meat consumption in Ukraine remained at the pre-war level – Ministry of Agrarian Policy]. Available at: <https://interfax.com.ua/news/economic/859038.html>

4. Haluzi, shcho zabezpechuiut zhyttiediialnist, vidnovliuutsia krashche [Subsistence industries recover better]. Available at: <https://zn.ua/ukr/promyshliennost/jak-ukrajinska-promislovist-dolaje-vojenni-vikliki.html>
5. Kharchova haluz naikrashche zberihaie svii potentsial i hoduie ne lyshe hromadian, a y ekonomiku krainy pid chas viiny [The food industry best maintains its potential and feeds not only citizens, but also the country's economy during wartime]. Available at: <https://uadairy.com/harchova-galuz-najkrashhe-zberigaye-svij-potencial-i-goduye-ne-lyshe-gromadyan-a-j-ekonomiku-krayiny-pid-chas-vijny/>
6. Zrostannia u promyslovosti Ukrainy 2023 roku dosiahlo 5,9% pislia padinnia na 44% u poperednomu [Growth in the industry of Ukraine in 2023 reached 5.9% after a drop of 44% in the previous]. Available at: <https://forbes.ua/news/zrostannya-v-promislovosti-2023-roku-sklalo-59-pislya-padinnya-na-44-04042024-20306>
7. Shostak L. V., Slobodianiuk O. V. (2021) Perspektyvy rozvytku vitchyznianoho biznesu za umov tsyfrovizatsii [Prospects for the development of domestic business under the conditions of digitalization]. *Prychornomorski ekonomichni studii – Black sea economic studies*, vol. 70, pp. 104–109.